

АБАЙДЫҢ ПЕЙЗАЖ ДӨРЕТИҰДЕГИ ШЕБЕРЛИГИ

Ктайбекова Зулфия Кенгесбаевна

филология ғылымдары бойынша философия докторы (PhD)

Әжанияз атындағы Нәкіс мәмлкетлик педагогикалық институты

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15272124>

Аннотация: Мақалада Абай қосықтарында тәбиат көринісінің сұретленуі талқыланған. Шайыр шығармаларында пейзаждың көркем – эстетикалық өзгешеліктері талқыға алынған. Хәр бир пасылдағы өзгерістер көркем сөз құдіреті жәрдемінде образлы түрде сәулеленуі мысаллар контекстінде үйренілген.

Гилт сөзлер: пейзаж, тәбиат, мәусим, жанландыру, мекен, жаңаланыу паслы, шеберлік, көркемлік.

Аннотация: В статье анализируется описание природных пейзажей в стихотворениях Абая. В творчестве поэта анализируются художественно-эстетические особенности пейзажа. Изменения в каждом сезоне изучаются на примере примеров, которые отражены образно, используя силу художественного слова.

Ключевые слова: пейзаж, природа, время года, олицетворение, пространство, время обновления, мастерство, художественность.

Abstract: The article analyzes the description of natural scenery in Abai's poems. Artistic and aesthetic features of the landscape are analyzed in the works of the poet. It is studied in the context of examples that the changes in each season are reflected figuratively using the power of artistic words.

Key words: landscape, nature, season, revitalization, space, season of renewal, skill, artistry.

Әдебий шығармаларда дүнья гөззаллығы, тиришилик, тәбиаттағы әлұан түрлі сырлар, мәусимлер алмасыуы сыяқлы көриністер көркем сұретлеулер арқалы айрықша түс алады. Бундай сұретлеулер қазақ классик әдебияты ўәкили Абай поэзиясында кең орын алған. Әсиресе, хәр бир пасыл гөззаллығын, қулпырған ана тәбиат сулыўлығын түрлендириўде шайырдың өзгеше стильге ийе екенлиги көзге тасланады.

«Көркем шығармаларда тәбиат көринісі пейзаж деп аталады» [3.188]. Абай дөретіўшилигиндеги «Бәхәр», «Гүз», «Қыс», «Желсиз түнде жарық ай», «Тотықус түслес гүбелек» сыяқлы шығармаларында тәбиаттың төрт пасылы, хәр мәусимдеги өзгерістер образлы түрде сәулеленген. Шайырдың «Бәхәр» қосығында жасарыу, жаңаланыу паслының келиуі менен жер бетинің қыс көрпесин серпип таслап, мақпал сыяқлы қулпырыуын, тиришиликтің қайта ояныуын, жыл қусларының жұртқа оралуы, сайда бүлбил, жарда әтшөк, қырда

пошшалардың сайрауы, гүл-бәйшешеклердің сән беріуі үлкен йош пенен сүүретленген. Мысалы:

Даўрыгысып пулы көп саўдагерлер,
Ал, дийханлар жер сүрип, егин егер,
Шарўалардың бир төли екеў болып,
Жаңа төлден көбейип дәўлет өнер [2.72]

Қосықта дийханлардың бәхарги егисти баслауы, шарўалардың да бул ўақытта жанлық – төллериниң көбейип, дәўлетине дәўлет қосылып, жұмысларының артыуы арқалы аўыл хәм қыр тәбиятын ландшафт пейзаж арқалы образлы сәўлелендирген. «Ландшафт пейзаж тиккелей мәкан түсинигин билдирип, өз ишине дала, таў, төбе, ойпат, шөл сыяқлы рельефлерди қамтып алады» [4.14].

Дүньяға мийирманлық нуры төгилип, жердің анамыздай ийип, аспанның әкемиз яңлы еркелениуі хәм де малларымыз семирп, ас, ағарғанлардың елимизде көбейуі менен инсанлар кеўлиниң йошлы кейпиятқа бөлениуі параллель тәризде сүүретленген. Мысалы:

Жаз жиберип, жан берген қара жерге,
Алланың рахметине кеўил исенер,
Мал семирер, ағарған, ас көбейер,
Адамзаттың кеўли өсип көтерилер [2.72].

Жер, күн, түн, жулдыз, ай, жел сыяқлы тәбият образларын жанландырыу арқалы төмендегише образлы түрде сәўлелендирген:

Күн жоқта, кисимсинер жулдызлар, ай,
Қәйтсин ол қара түнде жарқылдамай,
Таң атқанда шығарын күнниң билип,
Өңи қашып бола алмас бурынғыдай [2.73].

Ямаса:

Күн – күйеу, жер – қалыңлық сағынысты,
Қумары екеўиниң сондай күшли...
Ай, жулдызға жыллы жел хабар берип,
Жан-жәниуар қуғанар тойға хәўлирип...
Азалы ақ көрпесин серпип таслап,
Жер күлимлер өзине шырай берип [2.73].

Бунда ай, жулдызлардың кисимсиниуі, күн шығыуын билиуі, өңиниң қашыуы, күн менен жердің сағынысыуы, желдің хабар беріуі, жан-

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

жәниұардың қуұаныұы, жердің күлімлеуі хәм өзине шырай беріуі сыяқлы инсанға тән болған сезімлер арқалы тәбият хәдийселерин образлы сүүретлеуі арқалы тиришиликтің ояныұын шайыр шеберлик пенен ашып беріуіге ерискен.

«Жаз» қосығында аұыл тәбиятының жазғы көриниси көркем боұлар менен әжайып тәризде сүүретленген. Мысалы:

Жоқары – төмен үйрек, ғаз,
Ушып турса сымпылдап,
Қыз – келиншек үй тигер,
Бурала басып былқылдап,
Ақ билегине сыбанып,
Дәлкеклесип сыңқылдап [1.30].

Қосықта жаздағы кеұил кейпияттың көтеріңкилиги, қыз – келиншеклердің дәлкеги, жасы үлкенлердің кеңесіуі, жас балалардың қыңқылдысы, билимлилердің пикирлесіуі, шопанлар, жылқыманлар, улыұма аұыл халқының турмыс-тәризи йошлы түрде терең сәўлеленген.

«Гүз» қосығында жаз мәўсиминің орын алмасыуы менен гүздің кирип келиуі арқалы аспанды қаплаған түси суұық сур бултлар хәм жерди дымқыл думан басыуы, жасыл шөп, бәйшешеклердің жоғалып, жаслар хәм балалардың ойын-күлкілерден тыйылыуы сүүретленген. Мысалы:

Ғаз, тырна қатар – қатар қайтса берман,
Астында ақ шомшы жүр, ол – бир кәрұан,
Қай аұылды көрсең де жабыраңқы,
Ойын - күлки билинбес, сейил-сәйран [2.38].

Жыл қусларының ушып кетиуі, адамлардың қыс азығын ғамлауы, аұыллардың жабыраңқы түрдеги көриниси, улыұма гүздеги кеұилсиз кейпият шайыр тәрепинен шеберлик пенен сәўлеленген.

«Қыс» қосығында ызғырын, ақ қыраұ, суұық қыс паслы қәхәрли инсан келбетине мегзетиледи. Мысалы:

Ақ кийимли, жоталы ақ сақаллы,
Соқыр сезім танымас тири жанды,
Үсти - басы - ақ қыраұ, түси суұық,
Басқан жери сықырлвп келип қалды...
Қара булттай қасы жаұып еки көзин,
Басын силксе қар жаұып мазанды алды...[2.72].

Жас балалардың да қарда хәуес пенен ойнауы, деген менен ызғырын сууыққа төтепки бере алмай, бети - қолының исиниуі, қутырынған қыста шопанлардың қасқыр, ийтке қор қылмай малларын тың – жайлауға жайыуы кереклиги шайыр тәрәпинен айрықша тәризде көркем етип сәуленген.

«Желсиз түнде жарық Ай» деп басланатуғын қосығында ауыл тәбиятының түнги сулыу көриниси көз алдымызға елеслейди. Мысалы:

Желсиз түнде жарық Ай,
Сәулеси сууда дирилдеп,
Ауылдың жаны терең сай,
Тасыған өзек гүрилдеп [2.40].

Қосықта түнги ай сәулесиниң гөззал көриниси, сай, өзеклердиң гүрилдиси, жапырақлардың сыбырласууы, таудың жаңғырууы – булардың ауылға айрықша сән бериуі хәм түнги тәбиятқа өзгеше көрк бағышлауы көркем түрде сүүретленген. Мысалы:

Қалың ағаш жапырағы,
Сыбырласып өзли-өзи...
Тау жаңғырып, үн қосып,
Урген ийт пенен «хәл-хәлге»... [2.40].

Жуумақлап айтқанда, Абай шығармаларында хәр бир мәусим өзгеше стильде сәуленген. Шайыр пейзаж арқалы тәбияттың белгили бир мөканын сүүретлеп берген. Күн, жұлдыз, ай, жел, суу т.б. сыяқлы образлар жәрдемінде тәбият хәдийселерин жанландыруу арқалы көркемликке ерискен.

Әдебиятлар

1. Абай. Сайланды қосықлары, поэмалары. – Нөкис, «Қарақалпақстан», 1985. – 196 б.
2. Абай. Сайланды қосықлары, поэмалары, қара сөзлери. – Нөкис, «Қарақалпақстан», 1990. – 236 б.
3. Султон И. Адабиет назарияси. – Тошкент, «Ўқитувчи», 1986. – 408 б.
4. Жуманова Ш.И. Усмон Азим шеърятита пейзаж типологияси: Фил.фан.фал.док.дисс. (PhD) автореф. – Ферғона, 2022. – 56 б.